

0-2 YAŞ ARASI BEBEĞİ OLAN ANNELERİN EMZİRME İLE İLGİLİ BİLGİ, TUTUM, DAVRANIŞLARININ VE EK GIDAYA GEÇİŞ SÜRELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

BREASTFEEDING AND COMPLEMENTARY FEEDING PRACTICES AMONG MOTHERS OF INFANTS AGED BETWEEN 0-2 YEARS

Sevcan KARATAŞ¹, K.Esen KARACA ÇELİK², Gizem KÖSE³

¹Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Yüksek Lisans

²İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Doç. Dr.

³Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi

Özet

Amaç: Bu çalışmada; 0-2 yaş arasında bebeği olan annelerin emzirme ile ilgili bilgi düzeyleri ve ek gıdaya geçiş süreçlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntemler: Çalışmada 0-2 yaş arasında bebeği olan, belirli bir dönem bebeğini emzirmiş 269 anne dâhil edilmiştir. Yüz yüze anket yöntemi ile elde edilen çalışma verileri SPSS analiz programı ile analiz edilmiştir. Sonuçlar %90'lık güven aralığında, anlamlılık $p<0,05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular: Çalışmamızda sezaryen doğum oranı, normal doğuma oranla daha yüksek bulunmuştur (%67,7; %32,3). Doğumdan sonra ise bebeklerin yalnızca %83,6'sına ilk olarak anne sütü verildiği görülmektedir. Doğum şekli ile bebeğin ilk emzirilmesi süresi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Doğum şekli ile formül süt kullanımı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Ek gıdaya geçiş dönemi incelendiğinde; annelerin bir kısmının (%40,1) 6. ayda ek gıda ile tamamlayıcı beslenmeye geçtiği belirlenmiştir.

Sonuç: Annelerin anne sütü ve emzirme ile ilgili bilincinin arttığı görülse de halen yeterli düzeye ulaşmamıştır. Öte yandan annelerin ek gıdaya geçiş döneminde, beslenme ile ilgili bilgi düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Bu noktada beslenme ve diyet uzmanlarına daha fazla rol verilerek hem gebelik döneminde hem de emzirme ve tamamlayıcı beslenme döneminde annenin beslenme ile ilgili bilgi düzeyinin artırılması amaçlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü, emzirme, bebek beslenmesi, ek gıda, tamamlayıcı beslenme

Abstract

Aim: In this study, we aimed to evaluate the knowledge levels of mothers who have infants aged between 0-2 years about breastfeeding and their transition to supplementary food.

Material and Methods: In this study, 269 mothers who had babies (0-2 years) and breastfed for a certain period were included. Study data obtained by face-to-face survey method were analyzed with SPSS analysis program. The results were analyzed with the 90% confidence interval and the significance level of $p<0.05$.

Results: In the present study, cesarean delivery rate was higher than normal birth (67,7%; 32,3%). Only 83,6% of infants were given breast milk first after birth. A significant relationship was found between delivery type and first breastfeeding period ($p<0,05$). Delivery type and formula milk usage had no association ($p>0,05$). Some of mothers (40,1%) switch to complementary feeding in the 6th month.

Conclusion: As a result, although there is an increase about breastfeeding awareness, it still has not reached an adequate level. On the other hand; the knowledge level of complementary feeding period was found insufficient. At this point; giving much more role to nutrition and diet specialists could improve the knowledge of mother's about nutrition both pregnancy, lactation and complementary feeding.

Keywords: Breast milk, breastfeeding, infant nutrition, complementary feeding, supplementary feeding.

ORCID ID: 0000-0001-6612-6253

Sorumlu Yazar: Gizem Köse, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, İçerenköy Mh, Kayışdağı Cd. No:32, 34684 Ataşehir/İstanbul

E-mail: drgizemkose@gmail.com

Geliş tarihi/ Date of receipt: 04.04.2022

Kabul tarihi / Date of acceptance:25.07.2022

GİRİŞ

Yeni doğan bebek beslenmesindeki temel amaç; bebeğin ihtiyaç duyduğu besin öğelerini vererek, optimum büyüme ve gelişmesini sağlamaktır. Anne sütü; yeri başka hiçbir yapay besinle doldurulamayan, bebekler için elzem bileşenler içerir (1). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), bebeklerin doğumdan sonra ilk altı ay sadece anne sütüyle, altıncı aydan sonra ise tamamlayıcı besinlerle beraber en az iki yaşa kadar anne sütüyle beslenmesini önermektedir (2,3). Emzirmenin bebeğin yeterli ve dengeli beslenmesi için anne sütünün temel besin olduğu, gebelik öncesinde de annenin beslenmesinin önemi kabul görmüştür (2-4). Bugün; Türkiye dâhil birçok ülkede çocukların en temel hakkı olarak ‘beslenme hakkı’ belirtilmekte ve anne sütüyle beslenmenin önemi özellikle vurgulanmaktadır (5). Çünkü her gün yeni özellikleri keşfedilen, başta sağlık, beslenme ve bağışıklık olmak üzere psikolojik, sosyal ve ekonomik faydaları da olan anne sütü ile beslenme, WHO ve UNICEF’in yanı sıra; Amerikan Pediatri Akademisi, Hepatoloji ve Beslenme Derneği, Türk Neonatoloji Derneği gibi birçok ulusal ve uluslararası dernek tarafından önerilmektedir (5-8).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de emzirmenin ve anne sütünün öneminin üzerinde durulmaktadır. T.C. Sağlık Bakanlığı emzirmeyi teşvik etmek adına çeşitli projeler ve kamu spotlarıyla toplumu bilinçlendirmeyi hedeflemektedir (1). 1990 yılında UNICEF ve Sağlık Bakanlığı’nın iş birliğiyle başlatılan ‘Bebek Dostu Hastaneler’ programı halen sürdürülmektedir (3). Programın temel amacı; annelerin doğumdan hemen sonra bebeklerini emzirmeye başlaması, ilk altı ay sadece anne sütüyle bebeklerini beslemeleri, 6.ayda tamamlayıcı besinlerle birlikte emzirmenin en az 2 yaşına kadar sürdürülmesidir. Bu proje kapsamında yaklaşık 1000 ‘Bebek Dostu Hastane’, 25000’i aşkın ‘Anne Sütü ve Emzirme Danışmanlık Eğitimi’ almış sağlık

personeli bulunmaktadır. Bu proje sayesinde toplumda emzirme bilinci artmış; bebeklerin ilk 6 ayda sadece anne sütüyle beslenme süresi uzamıştır fakat bu süre istenilen düzeyin hala çok altındadır (9,10).

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) 2018 yılı sonuçlarında bazı çarpıcı sonuçlar görülmüştür (11). Sezaryen doğumlar, gecikmiş laktogeneze ve anne sütü yetersizliğine bağlı olarak emzirmenin erken kesilmesine yol açmaktadır ve bu da formül mama kullanımında artışa neden olmaktadır (11,12). Bununla beraber ek gıdaya erken başlanması bebeğin tek başına anne sütü aldığı süreyi kısaltmakta, ek gıdayla doyan bebeğin anne sütünü reddetmesine yol açabilmektedir (13,14). Tüm bu sonuçlar, halen ülkemizde bebeklerin yeteri kadar anne sütüyle beslenemediklerini, toplumda hem emzirme hem de ek gıdaya geçişle ilgili bilgi yetersizliği olduğunu göstermektedir. Annelerin emzirme süreci ile ilgili bilgi yetersizliğinin saptanması ve bilgi eksikliğinin sebeplerinin bulunması, annelerin eğitimlerinin planlamasında yardımcı olacaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmanın Amacı: Bu çalışmanın amacı; 0-2 yaş arasında bebeği olan annelerin emzirme ile ilgili bilgi, tutum ve davranışlarını incelemek; aynı zamanda formül süt kullanımının nedenlerini araştırmak ve bebeklerin ek gıda ile tamamlayıcı beslenmeye geçiş süreçlerini değerlendirmektir.

Çalışma Dizaynı ve Etik: Bu araştırma; Kasım 2017- Mart 2018 tarihlerinde İstanbul ilinde Ümraniye Eğitim Araştırma Hastanesi, Fatih Sultan Mehmet Araştırma Hastanesi ve Anaokulu, Medical Park Göztepe Hastanesi’ne başvuran 0-2 yaş arasında bebeği olan 269 anne ile kesitsel olarak yapılmıştır. Çalışmada 1975 Helsinki Bildirgesi’nin etik kurallarına uygun biçimde tüm katılımcılardan yazılı onay alınmıştır. Bu çalışma için Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Tıbbi Araştırmalar Değerlendirme Kurulu (ATADEK) 26.10.2017

tarihli toplantısında, karar numarası 2017-16/4 olarak etik kurul izni alınmıştır.

Örneklem Seçimi: Doğuştan özel bir rahatsızlığı olan veya özel bir durumdan dolayı mama kullanmak zorunda olan bebeklere sahip anneler çalışmanın dışında tutulmuştur. Prematüre, metabolik hastalık ve konjenital anomalisi olan bebekler de özel durumları nedeniyle çalışmaya dâhil edilmemiştir. EpiInfo (versiyon 7,2) programı ile yapılan örneklem hesabına göre; Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) açıklamış olduğu 2017 yılında İstanbul'da gerçekleşen doğum sayısı olan 231576 kişilik evrenden (%4 beklenen sıklık, %5 sapma ve %90 güven aralığında) 0-2 yaş arasında bebeği olan 269 anne örneklem olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları: Araştırmacılar tarafından düzenlenen anne ve bebeğe yönelik 67 soruluk anket formu kullanılmıştır. Anket formunda anne ve bebeğin sosyodemografik bilgilerini içeren 17 soru; anne sütü ve emzirme davranışına yönelik 29 soru, bebeklerin ek gıda süreçlerine yönelik 22 soru bulunmaktadır. Sorular hazırlanırken beslenme rehberleri kaynak alınmıştır (1). Anket formu, araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme ile gerçekleştirilmiştir.

İstatistiksel Yöntem: Çalışmadan elde edilen veriler SPSS paket programında analiz edilmiş olup, tanımlayıcı istatistiklerinin yanında Pearson Ki-Kare ve Fisher'in Kesin Testi ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel değerlendirmelerde anlamlılık değeri $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya dâhil edilen annelerin ve bebeklerinin yaş ortalaması sırasıyla $30,8 \pm 4,3$ yıl ve $12,0 \pm 8,3$ aydır. Bebeklerin ortalama doğum ağırlığının $3,3 \pm 0,5$ kg olduğu saptanmıştır. Gebelik süresince annelerin %97,4'ü gebelik takibi yaptırmış olup, gebelik süresince ortalama kontrole gitme sayısı $10,4 \pm 2,7$ (min:1-maks:20) olarak saptanmıştır (Tablo 1).

Annelerin büyük çoğunluğu (%43,5) doğum öncesi anne sütü ve emzirme ile ilgili bilgiyi ebe/hemşireden edinmiş, %18,2'si ise bilgi almamıştır.

Tablo 1. Anne ve bebeklere ait bilgiler (n=269)

	Min.	Maks.	Ort ± SS
Annelere ait bilgiler			
Anne yaşı (yıl)	21	42	$30,8 \pm 4,3$
Anne kontrole gitme durumu (ay)	1	20	$10,4 \pm 2,7$
Bebeklere ait bilgiler			
Bebek yaşı (ay)	1	24	$12,0 \pm 8,3$
Bebek doğum ağırlığı (kg)	2	5,5	$3,3 \pm 0,5$

Çalışmaya katılan annelerden emzirme ve anne sütü ile ilgili yorum istendiğinde anneler en yüksek oranda: anne sütünün besleyici olduğu, bebeği hastalıktan koruduğu, bebeğin büyüme ve gelişmesini sağladığı ve anne ile bebek arasında yakın ilişki sağladığını belirtmiştir. Annelerin %34,2'si kolostrumu daha önce duymadığını belirtmiştir. Kolostrumun bebeğe verilme sebebine ise annelerin %54,6'sı 'bebeği enfeksiyonlardan korur' derken, %41,3'ü fikri olmadığını belirtmiştir (Tablo 2). Çalışmaya katılan annelerin %67,7'si sezaryen doğum yapmış olup (Tablo 2), annelerin eğitim durumu ile doğum şekilleri karşılaştırıldığında, lisans ve lisansüstü mezunu olan annelerin %78,7'sinin sezaryen ile doğum yaptığı görülmüştür ($p < 0,001$) (Tablo 3). Annelerin %67,3'ü bebeklerini ilk 1 saatte emzirmiş, normal doğum yapanlardan ilk 1 saatte bebeğini emziren annelerin yüzdesi sezaryen ile doğum yapanlardan anlamlı olarak yüksek saptanmıştır ($p = 0,001$). Normal doğum yapan annelerin %40,2'si, sezaryen doğum yapanların ise %35,7'sinin bebeğine formül süt verdiği ancak bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmamıştır ($p = 0,473$) (Tablo 3).

Tablo 2. Emzirme ve anne sütüyle ilgili bilgiler ve anneler tarafından bilinen faydaları (n=269)

Doğum şekli	n (%)
Normal doğum	87 (32,3)
Sezaryen doğum	182 (67,7)
<i>Toplam</i>	269 (100)
Doğum Öncesi Emzirme ve Anne Sütüyle İlgili Bilgi Alınan Kaynaklar	
Bilgi almamış	49 (18,2)
Ebe/Hemşire	117 (43,5)
Hekim	56 (20,8)
Yazılı/Görsel basın	23 (8,6)
Aile/Akraba	20 (7,4)
Diğer	4 (1,5)
<i>Toplam</i>	269 (100)
Emzirmenin ve Anne Sütünün Anneler Tarafından Bilinen Faydaları#	
Besleyici olması	223 (82,9)
Bebeği hastalıklardan koruması	215 (79,9)
Bebeğin büyümesini ve gelişmesini sağlaması	208 (77,3)
Bebeğin bağışıklık sistemini güçlendirmesi	180 (66,9)
Anne ve bebek arasında yakın ilişki sağlaması	154 (57,2)
Hazır olması	136 (50,6)
Steril olması	131 (48,7)
Sindirimiminin kolay olması	112 (41,6)
Ucuz olması	100 (37,2)
Anneyi gebelikten koruması	49 (18,2)
Diğer	11 (4,1)
Bilgisi yok	4 (1,5)
<i>Toplam</i>	269 (100)
Kolostrumu Daha Önce Duyma Durumu	
Duymuş	177 (65,8)
Duymamış	92 (34,2)
<i>Toplam</i>	269 (100)
Kolostrumun Anneler Tarafından Bilinen Faydaları#	
Bebeği enfeksiyonlardan koruyor olması	147 (54,6)
Vitamin ve mineral içeriğinin çok zengin olması	119 (44,2)
Sindirimiminin kolay olması	67 (24,9)
Diğer	2 (0,7)
Fikri yok	111 (41,3)
<i>Toplam</i>	269 (100)

n: Anne sayısı; %: Yüzde; #Bir anne birden fazla yanıt vermiştir, yüzde anne sayısı üzerinden hesaplanmıştır.

Çalışmamızdaki annelerin %13,4'ü ilk 6 ayda bebeklerine anne sütü ve formül süt dışında başka besinler vermiştir. Ek gıdaya ne zaman başladıkları sorgulandığında ise %38,3'ü henüz başlamadığını belirtmiştir. Ek gıdaya geçen annelerden ise %40,1'i altıncı ayda, %9,7'si yedinci ay ve üzerinde, %8,2'si ise dördüncü ve beşinci aylar arasında başladığını belirtmiştir.

Tablo 3. Annelerin eğitim durumu, ilk emzirme zamanı ve formül/devam sütü kullanma durumu ile doğum şeklinin karşılaştırılması (n=269)

Doğum şekli	p		
	Normal doğum n (%)	Sezaryen doğum n (%)	
Eğitim durumu (gruplu)			
Okuryazar değil, okuryazar, ilköğretim, ortaokul	39 (51,3)	37 (48,7)	<0,001 ^a
Lise, yükseköğretim	21 (31,8)	45 (68,2)	
Üniversite, lisansüstü	27 (21,3)	100 (78,7)	
<i>Toplam</i>	87 (32,3)	182 (67,7)	
Bebeğin İlk Emzirilme Zamanı			
İlk 1 saat içinde	71 (81,6)	110 (60,4)	0,001 ^a
1 saatten 2 saate kadarki sürede	3 (3,4)	30 (16,5)	0,002 ^a
2 saatten 6 saate kadarki sürede	8 (9,2)	15 (8,2)	0,794 ^a
6 saatten 12 saate kadarki sürede	-	12 (6,6)	0,011 ^b
12 saatten sonraki süreçte	5 (5,7)	15 (8,2)	0,466 ^a
<i>Toplam</i>	87 (100)	182 (100)	
Formül /Devam Sütü Kullanma Durumu			
Kullanıyor	35 (40,2)	65 (35,7)	0,473 ^a
Kullanmıyor	52 (59,8)	117 (64,3)	
<i>Toplam</i>	87 (100)	182 (100)	

n: Sayı; %: Sütun yüzdesi; ^aPearson Ki-Kare; ^bFisher'in Kesin Testi

Annelere ek gıdaya geçiş döneminde ilk tercih ettikleri ek gıda sorulduğunda ise %37,5'i meyve püreleri, %28,3'ü sebze çorbaları, %22,3'ü yoğurt yanıtını vermiştir. 6-12 aylık dönemde bebeklerine vermeyi uygun gördükleri ek gıdalar %98,5'i meyve püreleri, %98,1'i sebze çorbaları şeklindedir. Aynı zamanda annelerin %11,5'i bebeklerine 1

yaşından önce bal, %8,2'si çikolata vermeyi uygun gördüğünü belirtmiştir (Tablo 4).

Annelerin eğitim durumu ile tamamlayıcı beslenmeye geçişte etkili olan kişiler karşılaştırıldığında ise özellikle doktorların etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($p<0,001$) (Tablo 5).

Tablo 4. Tamamlayıcı beslenmeye geçiş dönemi ile ilgili özellikler (n=269)

İlk 6 ayda anne sütü ve formül süt dışında besin verilme durumu	n (%)
Verilmemiş	233 (86,6)
Verilmiş	36 (13,4)
Toplam	269 (100)
İlk Ek Gıda Verilme Zamanı	
6.ayda	108 (40,1)
Henüz ek gıdaya başlamamış	103 (38,3)
≥7.ayda	26 (9,7)
4-5. ay arasında	22 (8,2)
2-4. ay arasında	10 (3,7)
Toplam	269 (100)
Ek Gıdaya Geçişte Etkili Olan Kişiler	
Sağlık profesyonelleri	81 (48,5)
İnternet	39 (24,3)
Eski deneyimler	40 (23,7)
Aile büyükleri	39 (23,1)
Kitaplar	13 (8,3)
Yazılı ve görsel medya	7 (4,1)
Toplam	269 (100)
Bebeklere 1 Yaşından Önce Verilen Ek Gıdalar	
Meyve püreleri	265 (98,5)
Sebze çorbasi	264 (98,1)
Yoğurt	258 (95,9)
Yumurta	172 (63,9)
Pirinç unu	156 (58,0)
Et/Tavuk/Balık	154 (57,2)
Özel ek gıdalar	92 (34,2)
Ekmek	90 (33,5)
Baklagiller	89 (33,2)
Bal	31 (11,5)
Çikolata	22 (8,2)
İnek sütü	14 (5,2)
Toplam	269 (100)

n: Anne sayısı; %: Yüzde; #Bir anne birden fazla yanıt vermiştir, yüzde anne sayısı üzerinden hesaplanmıştır.

Tablo 5. Annenin eğitim durumu ile tamamlayıcı beslenmeye geçişte etkili olan kişilerin karşılaştırılması

	Ek Gıdaya Geçişte Etkili Olan Kişiler				p
	Kendi isteği	Aile büyükleri	Doktor	Toplam	
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	
Annenin Eğitim Durumu					
Okuryazar değil,	15	6	11	32	
Okuryaza, ilköğretim,	(46,9)	(18,8)	(34,4)	(100)	
Ortaokul					
Lise,	17	1	22	40	
2 yıllık, yükseköğretim	(42,5)	(2,5)	(55)	(100)	<0,001
Üniversite,	19	5	70	94	
Lisansüstü	(20,2)	(5,3)	(74,5)	(100)	
Toplam	51	12	103	166	
	(30,7)	(7,2)	(62)	(100)	

n: Sayı; %: Satır yüzdesi; ^aPearson Ki-Kare

TARTIŞMA

Çalışmamızda annelerin anne sütü ve emzirme sürecinde bebeğin beslenmesi ile ilgili davranışları incelenmiştir. Doğum öncesi gebelik takibi yaptırdığını belirten anne yüzdesi %97,4 olmasına rağmen; annelerin %18,2'si doğum öncesi anne sütü ve emzirme ile ilgili bilgi almadığını belirtmiştir. Aile hekimlikleri ve hastanelerin içinde bulunduğu çok merkezli bir araştırmada doğum öncesi eğitimlerin %65 oranında olduğu ve doğum sonrasında bu oranın ancak %66,4'e yükseldiği gösterilmiştir (14). Literatürdeki diğer araştırmalara bakıldığında da annelerin bilgilendirme oranları benzerdir (13,15-17). Bodur ve ark. çalışmalarında gebelik takibi yaptıran annelerin %46'sının sağlık personelinin emzirme ile ilgili bilgi aldığı gösterilmiştir (16). Başka bir çalışmada alınan eğitimlerin kaynağının sağlık çalışanları olması gerekirken, özellikle yarı kentsel bölgede yaşayan annelerde bu kaynak yakın çevre ve akrabalar olarak belirlenmiştir. Aynı çalışmada annelere anne sütünün faydaları sorulduğunda ise annelerin %10,8'i anne sütünün besleyici, %26,5'i bebeği hastalıktan koruduğunu belirtmiştir (17). Başka bir çalışmada ise annelerin %95'i emzirmenin anne ile bebek

arasındaki bağı güçlendirdiğini, %83,5'i emzirmenin anneye faydalı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir (14). Bu çalışmada ise annelere emzirmenin ve anne sütünün bilinen faydaları sorulduğunda çok az bir kısmı (%1,5) bilgisi olmadığını, %82,9'u ise besleyici olduğunu, %79,9'u da bebeği hastalıktan koruduğunu belirtmiştir.

Sezaryen ve normal doğum ile ilk emzirme arasındaki güçlü bağ literatürde gösterilmektedir (5,7,11). Doğum şekli emzirme durumunu etkilenmesine rağmen, TNSA 2018 raporuna göre Türkiye'de sezaryen ile doğum oranı 1993 yılında %7, 2008 yılında %37 iken, 2013 yılında %48'e, 2018 yılında ise %52'ye yükselmiştir (11). Yakın zamanda Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde, yapılan başka bir çalışmada Ağrı bölgesinde normal doğum %77,4 oranındayken (17), çok merkezli bir araştırmada %50,4 (13), %42,1(14) (Manisa) ve %42,5 (15) (İstanbul) civarına düşmektedir. Bizim çalışmamızda da benzer olarak sezaryen ile doğum oranı %67,7 olarak saptanmıştır. Yapılan bu çalışmalarda annelerin eğitim seviyesi arttıkça sezaryen ile doğum oranının arttığını belirtilmiştir. Çalışmamızdan elde edilen sezaryenle doğum oranı TNSA 2018 raporundan daha yüksek olmakla birlikte; gittikçe artan sezaryen doğum oranı ile örtüşmektedir. Sezaryen ile doğum oranının gittikçe yükselmesinin nedenlerin araştırılması, normal doğuma teşvik edilmesi emzirme sürecini olumlu etkilemeye yardımcı olacaktır. Çalışmalarda ilk 1 saatte emzirme oranlarına bakıldığında çok merkezli bir araştırmada %84,3, başka araştırmalarda da %85,4 ve %79,3 oranlar saptanmıştır (13,14,17). Aynı çalışmalarda annelere anne sütü ile ilgili eğitimler verilmesine rağmen, sırasıyla %16,5, %29,5 ve %56,4 oranlarında sadece anne sütü ile beslemeye devam etmiştir. Bizim çalışmamızda hem normal (%81,6) hem de sezaryen (%60,4) doğum yapan annelerin yüksek oranda bebeklerini ilk 1 saatte emzirdiği bulunmuştur. Normal doğum yapan anneler, sezaryen ile doğum yapan annelere

göre daha erken emzirmeye başlamaktadır (14). Her ne kadar sezaryen ile doğum oranı artsa da yıldan yıla ilk 1 saatte emzirilen bebek yüzdesinde artış olması, anne sütünün faydaları ile artan kamu spotları ve hastane politikalarının olumlu bir sonucu olarak düşünülebilir. Ancak ilk emzirmenin yanında annelerin ilk 6 ay sadece anne sütü verme durumları incelendiğinde oranlar düşmektedir (18). Bu durumun sebebinin annelerin eğitim düzeyi ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

TNSA 2018 raporuna göre ilk 6 ay formül süt ile mama alan bebek yüzdesi %23 olarak açıklanmıştır (11). Bizim çalışmamızda formül süt alan bebek yüzdesi %37,2'iken; ilk 6 ayda formül süt alan bebek yüzdesi %21,7 olarak bulunmuş olup, annelerin eğitim düzeyi ile bebeklerin formül süt kullanımı arasında ise anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p>0,05$). Normal doğum yapan annelerin %40,2'sinin, sezaryen ile doğum yapan annelerin ise %35,7'sinin bebeklerine formül süt verdiği görülmektedir ($p>0,05$). Türkyılmaz ve ark. yaptığı çalışmalarında sezaryen ile doğumların gecikmiş laktogeneze neden olduğunu, bu nedenle formül süt kullanımının artırdığı belirtmektedir (19). Bu çalışmada bebeklerin tamamlayıcı beslenmeye geçme süreci ayrıca incelenmiştir. WHO; tamamlayıcı beslenmeye 6. aydan sonra başlanmasını önermektedir (2,4). TNSA 2018 raporuna göre ise Türkiye'deki bebeklerin %23'ü 6.aydan önce ek gıda almaktadır. Yine benzer araştırmalarda verilen eğitimlerin ilk 6 ay sadece anne sütü alımına destek olduğu bulunmuştur (20,21). Bu çalışmaya katılan annelerin ek gıdaya geçiş zamanları sorgulandığında ise; %11,9'u 6.aydan önce, %40,1'i 6.ayda, %9,7'si ise 7.ay ve üzerinde ilk kez ek gıda verdiklerini belirtmişlerdir. Bu süreçte ilk 6 ay sadece anne sütü verilmesi ile ilgili kampanyalarının etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir. Normal doğum yapan annelerin %10,3'ünün, sezaryen ile doğum yapan annelerin %14,8'inin 6. aydan önce tamamlayıcı beslenmeye geçtiği görülmüştür. Doğum şekli ile tamamlayıcı beslenmeye geçiş dönemi arasında anlamlı

ilişki saptanmamıştır ($p>0,05$). Sivri ve ark. yaptığı çalışmada annelerin %54,4'ü tamamlayıcı beslenmeye geçerken sağlık personelinin beslenme ile ilgili eğitimler almıştır (18). Bu çalışmada ise tamamlayıcı beslenmeye geçişte etkili olan kişiler sorgulandığında annelerin %62,1'i hekim önerisi, %30,7'si kendi isteği, %7,2'si ise aile büyükleri yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar bize zaman içerisinde bebek beslenmesi konusunda sağlık personelinin etkinliğinin gittikçe arttığını göstermektedir. Tamamlayıcı beslenmeye geçişte etkili olan kişiler ile annelerin tamamlayıcı beslenmeye geçme zamanı karşılaştırıldığında; hekim önerisi ile geçen annelerin %75,7'si doğru zamanda geçerken, kendi isteği ile geçen annelerin %52,9'u tamamlayıcı beslenmeye erken veya geç başlamıştır. Eğitim düzeyi ile tamamlayıcı beslenmeye geçişte etkili olan kişiler karşılaştırıldığında; eğitim düzeyi arttıkça tamamlayıcı beslenmeye geçişte doktorun etkisinin daha yüksek olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Ek gıda ile tamamlayıcı beslenmeye geçiş eğitimleri sağlık personelleri ve diyetisyenler tarafından verilmekte ancak uygulamada annelerin eksik kaldığı görülmektedir. Annelerin bebeğe su vermesinin yanında (16) ek gıdaya geçişi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde bazı çalışmalarda ilk 5 ayda süt ürünleri, nişastalı yiyecekler ve mama ile başlandığı (14), dörtte bir oranındaki annelerin çorba ve yoğurdu da tercih ettiği (13,17,22) bulunmuştur. Bu çalışmada ise annelere tamamlayıcı beslenmeye geçişte tercih ettikleri veya edebilecekleri ilk ek gıda sorulduğunda; %37,5'i meyve püresi, %28,3'ü sebze çorbası yanıtını vermiş, ayrıca %8,2'sinin çikolatayı, %5,2'sinin ise inek sütünü 1 yaşından önce bebeklerine vermeyi uygun gördükleri saptanmıştır. Benzer çalışmalarda anneler tarafından tamamlayıcı beslenme zamanı geldiği için tamamlayıcı beslenmeye erken geçiş yapıldığı belirtilmiştir (17,22). Bu sonuçlar annelerin tamamlayıcı beslenme

konusunda bilgi eksikliği olduğunu açıkça göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık profesyonellerinin önerisi doğrultusunda tamamlayıcı beslenmeye geçen annelerde doğru zamanda geçme oranı daha yüksek olup, sonrasında annelerin bebek beslenmesi bilgi düzeyi düşük kalabilmektedir. Sağlık politikalarında, özellikle ek gıdaya geçiş sürecinde diyetisyenlerin de rol oynaması toplumda bebek beslenmesi bilincinin oluşmasına katkı sağlayabilir. Emzirme ve anne sütünün önemi ile ilgili annelerin bilgi düzeyi ve ilk 6 ay anne sütü alan bebek yüzdesinde artış olsa da, halen istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu noktada bebek dostu hastane sayısı artırılmalı, sağlık profesyonellerinin annelerini bilinçlendirme konusunda daha fazla rol alması sağlanmalıdır.

Teşekkür: Çalışmaya katılan annelere verdikleri değerli bilgiler için teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Tıbbi Araştırmalar Değerlendirme Kurulu (ATADEK) 26.10.2017 tarihli toplantısında, karar numarası 2017-16/4 olarak etik kurul izni alınmıştır.

Yazar Katkıları: Çalışma Fikri – EK, GK; Denetleme-EK; Veri toplanması ve/veya işleme- SK; Analiz ve/veya yorum –SK, GK; Literatür taraması ve yazım – GK, EK, SK; Onay- GK, EK.

KAYNAKLAR

1. Samur G. Anne Sütü. [Erişim Tarihi 7 Mart 2021]. Erişim adresi: T.C. Sağlık Bakanlığı. <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/A%207.pdf>.
2. World Health Organization. Breastfeeding. [Erişim Tarihi 8 Mayıs 2021]. Erişim adresi: https://www.who.int/health-topics/breastfeeding#tab=tab_2.

3. UNICEF. Baby-Friendly Hospital Initiative. [Erişim Tarihi 8 Mart 2021]. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/documents/baby-friendly-hospital-initiative>.
4. Çuvalcı M, Tüfekçi FG. Annelerin sezaryen doğumun anne ve çocuk sağlığına etkileri ile ilgili bilgi ve görüşleri. YOBU Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 2021;2(2), 49-57.
5. World Health Organization. Baby Friendly Hospital Initiative, Revised Updated and Expanded for Integrated Care. World Health Organization. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43593/9789241594981_eng.pdf?sequence=5. Yayınlanma Tarihi 2009. Erişim Tarihi 8 Mart 2021.
6. Eidelman AI, Schanler RJ. Breastfeeding and the use of human milk. Pediatrics 2012;129(3):827-841.
7. Agostoni C, Braegger C, Decsi T, Kolacek S, Koletzko B, Fleischer Michaelsen K, et al. Breast-feeding: A Commentary by the ESPGHAN Committee on Nutrition. J Pediatr Gastroenterol Nutr 2009;49:112-115.
8. Kültürsay N, Bilgen H, Türkyılmaz C. Türk Neonatoloji Derneği Sağlıklı Term Bebeğin Beslenmesi Rehberi. Türk Pediatri Arşivi 53(1), 128-137.
9. Wouk K, Tully KP, Labbok MH. Systematic review of evidence for baby-friendly hospital initiative step 3: prenatal breastfeeding education. Journal of Human Lactation 2017;33(1):50-82.
10. Bass JL, Gartley T, Kleinman R. World Health Organization baby-friendly hospital initiative guideline and 2018 implementation guidance. JAMA Pediatrics 2019;173(1):93-94.
11. TC Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 2009. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008. Ankara, Türkiye.
12. Yazıcı B. Emziren annelerin emzirmenin önemi ve anne sütü hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi. Klinik Tıp Pediatri Dergisi 2017;9(6):47-54.
13. Gümüştakım RŞ, Aksoy HD, Cebeci SE, Kanuncu S, Çakır L, Yavuz E. 0-2 yaş çocuklarda beslenme alışkanlıklarının değerlendirilmesi: Çok merkezli çalışma. Fam Pract Palliat Care 2017;2(1):1-8.
14. Şahin BB, Özyurt BC. Manisa'da yarı-kentsel bir bölgede 0-24 ay çocuklarda anne sütü alma durumu ve beslenme alışkanlıkları. Turk J Public Health 2017;15(3):164-175.
15. İlkaç Yoldaş H, Dinçer T, Garipağoğlu M. 0-6 Aylık bebeklerin büyüme gelişme ve beslenme özelliklerinin değerlendirilmesi. Sağ Aka Derg 2021;8(1):29-35.
16. Bodur S, Taş F, Çevik Ü, Kurşun Ş. Primipar annelerin bebek sağlığı konusundaki bilgi düzeyine hemşire ve ebelerin katkısı. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2003;6(3):10-8.
17. Yılmaz G. 0-24 aylık bebeklerin beslenme şekillerinin incelenmesi. GÜSBD 2019;8(4):343-352.
18. Sivri BB, Özpulat F. 0-6 aylık bebeği olan annelerin katı gıdaya geçiş süreci ve emzirmeye ilişkin bilgi ve uygulamaları. AUHSJ 2014;5(1):59-65.
19. Türkyılmaz C. Emzirme Danışmanlığı ve Emzirmede Karşılaşılan Sorunlar. Klinik Tıp Pediatri Dergisi 2016;8(2):19-33.
20. Göl İ. Antenatal Care and Breastfeeding. TJFMPC 2018;12(2):102-108.
21. Pars H, Baş M, Güneş NB, Bağcı Bösi AT. Emzirmenin başlatılması ve devamlılığı ile ilişkili faktörler. Cukurova Med J 2019;44(4):223-232.
22. Sezer E. Bebeklerin 0-12 Ayda Beslenme Özelliklerinin İncelenmesi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beslenme ve Diyetetik Programı Yüksek Lisans Tezi. 2020.